

О. М. Ляшенко

*д-р екон. наук, проф., завкафедри управління та організаційного розвитку
Українського католицького університету*

КУЛЬТУРА ЯКОСТІ ОСВІТИ ЯК РУШІЙ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗВО

Повномасштабна війна Росії проти України відіграла роль потужного детонатора усіх сфер життєдіяльності багатьох мільйонів людей в усьому світі. Однією з найбільш чутливих серед таких сфер є царина освіти. Станом на початок кінцець 2022 р. за даними, оприлюдненими на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України, 3045 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, 424 з них повністю зруйновано. Уречевлена складова освіти України понесла вельми суттєвих, але відновлювальних втрат. Втім, якість освіти і конкурентоспроможність освітніх установ великою мірою залежать від людського капіталу усіх стейкхолдерів освітнього процесу, які, у свою чергу, вже продемонстрували і продовжують демонструвати свою незламність.

З одного боку, численні історії успіху тих і освітян, і студентів/учнів, хто був змушений залишити територію України протягом останніх десяти місяців війни, продемонстрували доволі високий рівень і персональної, і корпоративної конкурентоспроможності. З іншого боку, божевільна агресія, скерована на знищення освітнього потенціалу України, змусила переглянути суспільне ставлення до освіти і, водночас, стала потужним викликом для новітньої розбудови вітчизняної освітньої діяльності на засадах усвідомлення цінності освіти, розвитку культури якості освіти і зміцнення конкурентоспроможності освітніх закладів. Очевидно, вже зараз на часі масштабні крос-дисциплінарні дослідження усіх цих засад, втім метою даної стислої наукової розвідки є

означення проблемного кола впливу культури якості освіти на конкурентоспроможність ЗВО.

Визначенню взаємозв'язку культури якості вищої освіти і конкурентоспроможності ЗВО має передувати термінологічне усвідомлення цих понять. Слід мати на увазі, що дослідження феномена якості освіти можуть бути віднайдені на вітчизняних теренах значно швидше й у більші кількості, ніж конкурентоспроможності, втім це не є обмеженням, оскільки в обох випадках переважна більшість посилань стосується зарубіжних джерел.

Переважна більшість визначень культури якості (Quality Culture) тяжіє до її ототожнення – ментальним конструктом (типом мислення), який визначає їхню реальну поведінку усіх учасників освітнього процесу. Такий спосіб мислення, з одного боку, неможливо сформулювати інструктивними методами, відповідно, з іншого боку – складно утворити метрики культури якості. Отже, для формування культури якості, перед усе, потрібен особливий тип управлінського інтелекту. Аргументацією цієї тези можуть бути результати досліджень фахівців Європейської Асоціації університетів, які демонструють, що культура якості складається з двох груп компонентів: і) цінностей, довіри, очікувань та зобов'язань щодо різнобічного забезпечення якості освіти (себто мова йде власне про якість знань, а також навичок; обізнаності про доступ до освітніх можливостей; залученість усіх учасників освітнього процесу у формування освітніх траєкторій, зіставлення/задоволення очікувань; сприятливе емоційне середовище освітнього процесу); ii) організаційна/корпоративна структура та управління освітнім процесом, що сфокусовані на координації зусиль усіх учасників освітнього процесу щодо безперервного покращення якості освіти [1].

Попри те, однією з іманентних властивостей культури якості освіти є прозорість і зрозумілість, унаочнені в тому, що всі учасники (від студентів до керівників) і всі підрозділи (від кафедр до інших підрозділів) знають, наскільки якісно виконаною є їхня робота, нового змістовного наповнення культура якості освіти набуває у нерозривній зв'язці з процесами забезпечення якості

освіти. Водночас, формування культури якості набагато складніший феномен, ніж процес забезпечення якості освіти, який, у свою чергу, складається із зовнішнього та внутрішнього під-процесів. Якщо коротко виокремити сутність дискусії, яка точиться в освітянському середовищі щодо «первинності» і «вторинності» процесів (1) формування культури якості освіти і (2) процесів забезпечення якості освіти, то 1-ша є колективним неформальним розумінням якості освіти (за висловом професора Стівена Роббінса (Stephen P. Robbins) це «соціальний клей, який допомагає об'єднати організацію разом») [2], а 2-ге – сукупністю до певної міри формалізованих, вимірюваних, об'єктивних та керованих процесів. Втім, ефективність і результативність обох процесів обумовлена гармонійним спів-розвитком.

Підготовці цієї наукової розвідки передувало проведення експертного опитування, до якого наразі також можна долучитися за виходом <https://forms.gle/ayKRDHKcTuqwjcHX6> Однак, результати опитування перших десятих освітніх експертів будуть оприлюднені тут вже зараз. Отже, експертам було запропоновано визначитися, чи наявні у вітчизняних ЗВО наведені ознаки культура якості освіти, під якою пропонується розглядати як сукупність цінностей, принципів, норм, правил поведінки усіх учасників освітнього процесу, завдяки яким ЗВО може створювати умови для безперервності процесу забезпечення, удосконалення і трансформації якості освіти. 50% опитаних відповіли «скоріше так», 30% – скоріше ні, решта відповідей поляризувалася порівну (по 10%) між твердими «так» і «ні».

Згідно Harvey and Stensaker існує чотири основних типи культури якості [3], про які також було поставлено питання експертам:

адаптивна (чутлива) (Responsive quality culture) – керується зовнішніми вимогами та викликами, спроможна швидко реагувати на появу нових можливостей, має здатність до самостійного виявлення та запозичення ідей (40% відповідей експертів дали стверджувальну відповідь щодо наявності саме цього типу культури якості освіти у вітчизняних ЗВО);

реагуюча (Reactive quality culture) – керується виключно зовнішніми вимогами, розглядається як те, що «нав'язується» ззовні, тому колектив фокусується на тих чи тих аспектах якості насамперед для того, щоб уникнути зовнішніх загроз; (20% відповідей експертів припадає на цей тип культури);

відновлювальна (Regenerative quality culture) – базується на власному баченні мети та стратегії розвитку, прийнятих нормах та цінностях тощо. Зовнішній вплив сприймається, але в цьому випадку є вторинним (так само 10% відповідей експертів припадає і на цей тип культури);

репродуктивна (Reproductive quality culture) – спрямована на збереження статус-кво (30% відповідей експертів констатували цей тип).

Слід зазначити, що попри доволі високу експертну оцінку адаптивності культури якості освіти вітчизняних ЗВО, констатація приналежності культури якості освіти до репродуктивного типу в обсязі 30% є не менш тривожною тенденцією, ніж наявність відновлювального типу лише у 10%.

Хоча на формування культури якості освіти як на неформальне явище впливати набагато важче, ніж на процес забезпечення її якості, своєрідною «точкою зборки» формування такої культури може/має бути зміцнення конкурентоспроможності закладу вищої освіти (звісно, за умови свідомого ставлення як до сутності такої конкурентоспроможності, так і до необхідності її зміцнення).

Конкуренція у загальноживаному сенсі – суперництво, змагання людей, груп, організацій за досягнень кращих результатів у своїй діяльності. Водночас, конкуренція – від пізньо-лат. *concurrentia* означає "стикатися", ранній латинський переклад – "бігти разом". Якщо ці сентенції конкуренції є доволі усталеними, то тлумачення термінології щодо конкурентоспроможності та конкурентоздатності має відмінності. У контексті даного дослідження такі відмінності мають принципове значення. Отже, спроможність – це можливість, наявність сили, вміння і т. ін. до здійснення чого-небудь, то як здатність – властивість, природня обдарованість. Відтак, конкурентоспроможність – те, що можна зміцнювати, нарощувати, розвивати (діяльнісна парадигма),

конкурентоздатність – те, що здатен робити "від природи" (парадигма обдарованості). Отже, розглядаючи конкурентоспроможність ЗВО, перед усім, крізь призму освітян як носіїв компетентісного капіталу, слід зафіксувати, що конкурентоспроможність – це результат системного формування і розвитку компетентностей учасників освітнього процесу, тоді як конкурентоздатність – це сукупність природніх якостей таких учасників. Таким чином, конкурентоздатність здебільшого стосується внутрішнього стану, тоді як опертям конкурентоспроможності є право вільного вибору розвитку компетентностей, але за неодмінної умови персональної відповідальності за здійснений вибір.

Водночас, як зазначають автори дослідження [4], кожна країна бажає мати університет світового класу, але ніхто не знає, що означає такий університетський статус і яким чином його можна отримати. Однак, учений вказує на певні ключові характеристики такого ЗВО. Серед запропонованих ознак на пропозицію обрати три, найбільш значущі для зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних ЗВО, думки експертів розподілилися наступним чином: перше місце посіла така ключова ознака конкурентоспроможного ЗВО як прозора і ефективна система управління, 2 місце розділили сприятливі/комфортні/престижні умови праці викладачів, академічна свобода і висока якість академічних програм, третє місце посіла наявність першокласних викладачів.

Так ознаки як-от: зрозумілі і справедливі критерії присвоєння кваліфікацій і наукових ступенів, атмосфера інтелектуального азарту, створені всі умови (за ознакою достатності усіх необхідних ресурсів фінансових, матеріальних, інформаційних) для здійснення наукової діяльності, прозорі, добросовісні і обґрунтовані практики прийняття на посади нових викладачів, обґрунтованість, прозорість і унормованість головних напрямів академічної роботи на думку експертів не є першочерговими при визначенні ознак конкурентоспроможного вітчизняного ЗВО. При цьому 60% експертів також зазначили, що культура якості освіти суттєво впливає на конкурентоспроможність ЗВО, решта – скоріше впливає.

Інтегральним визнанням конкурентоспроможності ЗВО беззаперечно є позиція (для вітчизняних ЗВО – присутність) у міжнародних рейтингах. Втім таке визнання є комплексним видимим результатом здійснення складних трансформаційних аксіологічних процесів, ключовим серед яких є системне формування культури якості освіти.

Список бібліографічних посилань

1. EUA, (2007). *EUA Annual Report 2006* [online]. Available at: <https://www.eua.eu/resources/publications/690:eua-annual-report-2006.html> [Accessed 11 Dec. 2022]

Robbins, S. P. (2003). *Organizational Behavior*. Pearson.

2. Harvey, L., Stensaker, B. (2003). *Quality culture: understandings, boundaries and linkages*.

3. Павленко, А.Ф. та ін. (2014). *Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні*.

References

1. EUA, (2007). *EUA Annual Report 2006* [online]. Available at: <https://www.eua.eu/resources/publications/690:eua-annual-report-2006.html> [Accessed 11 Dec. 2022]

2. Robbins, S. P. (2003). *Organizational Behavior*. Pearson.

3. Harvey, L., Stensaker, B. (2003). *Quality culture: understandings, boundaries and linkages*.

4. Pavlenko, L.L. et al. (2014). Research universities: world experience and development prospects in Ukraine. [Research universities: world experience and development prospects in Ukraine].

Ляшенко Олександра Миколаївна. Культура якості освіти як рушій конкурентоспроможності ЗВО

Повномасштабна війна РФ проти України, скерована на знищення освітнього потенціалу України, змусила переглянути суспільне ставлення до освіти і, водночас, стала потужним викликом для новітньої розбудови

вітчизняної освітньої діяльності на засадах усвідомлення цінності освіти, розвитку культури якості освіти і зміцнення конкурентоспроможності освітніх закладів. Хоча на формування культури якості освіти як на неформальне явище впливати набагато важче, ніж на процес забезпечення її якості, своєрідною «точкою зборки» формування такої культури може/має бути зміцнення конкурентоспроможності закладу вищої освіти. Очевидно, вже зараз на часі масштабні крос-дисциплінарні дослідження усіх цих засад, втім метою даної стислої наукової розвідки є означення проблемного кола впливу культури якості освіти на конкурентоспроможність ЗВО. У дослідженні розкрито сутність культури якості освіти, показано аксіологічну сутність впливу формування сучасної культури якості освіти на конкурентоспроможність ЗВО, наведено результати експертного опитування щодо такого впливу.

Ключові слова: якість освіти, культура якості, конкурентоспроможність, заклади вищої освіти.

Liashenko Oleksandra. The Culture of Education Quality as a Driver of the Competitiveness of High Schools.

Summary. The full-scale war of the Russian Federation against Ukraine, directed at the destruction of the educational potential of Ukraine, forced a revision of the public attitude to education and, at the same time, became a powerful challenge for the latest development of domestic educational activity based on the awareness of the value of education, the development of a culture of quality education, and the strengthening of the competitiveness of educational institutions. Although it is much more difficult to influence the formation of the culture of the quality of education as an informal phenomenon than the process of ensuring its quality, a kind of "assembly point" of the formation of such a culture can/should be the strengthening of the competitiveness of the higher education institution. Obviously, now is the time for large-scale cross-disciplinary studies of all these principles, however, the purpose of this brief scientific investigation is to determine the problematic scope of the influence of the culture of the quality of education on the competitiveness of higher

education institutions. The study revealed the essence of the culture of quality education, showed the axiological essence of the impact of the formation of a modern culture of quality education on the competitiveness of higher education institutions, and provided the results of an expert survey on this impact.

Key words: quality of education, quality culture, competitiveness, higher education institutions